

„Magamról”¹

Szeged városában születtem 1904. augusztus 1-én, évszázadok óta endogámiában élő alsóvárosi parasztpolgár társadalom fiaként, Bálint Sándor (1871-1905) és Kónya Anna (1865-1945) gyermekeként, akik paprikatermeléssel foglalkoztak. Apai öregapám az Alsóvárosról kirajzolt közeli Szentmihályteleken halászember volt, majd a Tisza szabályozása után az alsótanyai Királyhalmon, a mai Ásotthalmon a Várostól árendált homokon keresett boldogulást. Horvátországi, szerémségi kivándorlásra is gondolt, de a feleség nem volt hajlandó a sok aprósággal még nagyobb bizonytalanságba követni. Két feleségétől ugyanis tizenhét gyermeke született, de csak hetet tudtak fölnevelni, a többi korán elhalt.

Édesanyámék heten voltak testvérek, ő volt közöttük a legfiatalabb és az egyetlen írástudó, aki azonban testes imakönyvén, a „Mennyei Vigasságon” kívül mást alig olvasott.

Cudar szegénységben élte. Anyai öregapám csordás volt. Csöndes, szemlélődő természetét gyerekkoromban még hallottam emlegetni. Öregszülem annál életrevalóbb. Paprikatöréssel, kofasággal foglalkozott. A banyakemencében paprikafüzérek száradtak, az ereszek alatt pedig hét-nyolc „külü”, azaz lábbal mozgatható paprikatörő mozsár volt. A csörgősre szárított paprikahüvelyeket ezekben törte a gyereksereg játékból, de még inkább kényszerű robotból, porrá. Már korán eljártak idősebb férfirokonok aratóbandájába markot verni, a készülő Tisza-töltésen partnak föl talicskát húzni. Ott voltak az árvíz elleni védekezőésnél is. Ezeknek az elnyűtt gyerekeknek „csikó”, „kubikoscsikó” volt a nevük.

Az egyik fiú, Imre bácsi korán „specializálta” magát, és több mint egy féál évszázadon át messze környéken híres kútúó lett belőle. Nem volt részeges ember, az ital azonban mindig jólesett neki. Egyszer borközi állapotban a kocsmában azt találta mondani, hogy nincs már becsületes ember a világon, csak ő. Ebből aztán a máig élő helyi szólás kerekedett ki: nincs már embör hiba nélkül, csak Szaka Imre. Halála óta hozzámondják: az is möghalt. A másik legényfiú, Tóni bácsi kubikolt, az öt lány pedig falujabeliekhez férjhez menve is bennmaradt a paprika munkálatában.

Édesanyám egy özvegy emberhez, Katona Antal paprikaörlő vízimolnárhoz ment férjhez, majd ennek korai halála után édesapámhoz (1895). A híres bőrdudással, a Juhász Gyulától és Tömörkénytől is megörökített Bukusza Ignác vízimolnárral szomszédok voltak a boszorkányszigeti Tiszán. Még is ismertem. Voltam olyan lakodalomban, ahol egyedül ő dudált, a vendégek nagyon jól mulattak mellette. Mesterségének címere, a díszesen kifaragott hajóorr 1920 tájáig ott volt a háza előtt (Pálfy utca 46.) leásva.

Édesanyám egyik úttörő, haláláig tisztelt munkása volt a paprikaföldolgozás modern technikájának, a „hasításnak”, amelynek révén a nemesített paprikafűszer bevonulhatott a polgári konyhába, sőt hódítani kezd Közép-Európában.

Kötelességtudása, szakmai jártassága föltétlen. Alkalmazkodik az újabb időkhöz, de tiszteli, föltétlenül őrzi az archaikus paraszti életrendet: a karácsonyi vacsora és a nagyböjti viselkedés kultikus méltóságát, elvégzi és velem is elvégezteti a nagypénteki rituális tisztálkodást, égháború idején meggyújtja a szentelt gyertyát, gyalogszerrel többször is megjárta a radnai búcsút. Sohasem feledkezik meg nyomorúságos gyermekkoráról. Mindenkin iparkodik segíteni, gondoskodik szegény lányrokonoknak, szolgálójának, férjhez menő hasítólányainak kiházásításáról.

Tizennégy őszén gyermekemeg tiltakozásom ellenére beíratott a Boldogasszony sugárúti (ma Április 4. útja)² polgári iskolába, ahol többek között Csefkó Gyulát és Cs. Sebestyén Károlyt mondhattam tanáromnak. Innen a piarista gimnáziumba kerültem át. Idősebb rokonok, szomszédok keserű példákön okulva váltig intették édesanyámat, hogy ne neveljen

¹ Bálint Sándor önéletírása megjelent Bálint Sándor: *A hagyomány szolgálatában. Összegyűjtött dolgozatok*. Magvető Kiadó, Budapest, 1980. 233-239.

² Azóta ismét Boldogasszony sugárút!

„urat” belőlem, mert majd úgyis megtagadom őt és nemzetségemet. Ez a gyanúsítás sajgott bennem, de egy egész életre használt.

Már korán elkezdtem olvasni. Eleinte a vásárban vett ponyvahistóriákat (*Flórenc és Lion, Szigfrid, Genoveva, Hét bölcs mester, Hófehérke*), majd Benedek Elek meséit, főleg pedig kalendáriumot. Elég jó deák voltam, ezért távolban élő kubikos férjeknek, katonafiaknak a háború alatt sok levelet megírtattak velem.

Amikor az első háború kitört, és mindenki az újságot bújta, édesanyám egy úri ismerőse tanácsára kedvemért a Szegedi Naplóra fizetett elő: Tömörkény, Móra írásaiban a szülői ház világára, magatudatlan emberségére ismertem rá. Talán megemlítem, hogy Tömörkényt életében még láttam, Mórát személyesen ismertem, az egyébként Alsóvároson élő Kálmány Lajosra (†1919) sajnos nem emlékezem. Ennek nyilvánvaló oka volt, hogy szűkre fogott napi sétáit kora hajnalban, mint mondják, három óra tájban végezte. Személyesen ismertem még Löw Immánuel, a zsidó folklór világtekintélyét is.

A piaristáknál érettségiztem 1922-ben. Igen hálás vagyok nekik. Hol pap, hol meg építész akartam lenni, végül is tanár lettem.

Az egyetem 1921-ben került Szegedre, valósággal helyembe jött. Itt sok derék professzorom volt: így Márki Sándor, Dézsi Lajos, Bartók György, Imre Sándor. Legnagyobb hatással Imre és századunk egyik legszínesebb magyar nyelvészegyénisége, Mészoly Gedeon volt rám. Tiszteltem, szerettem, ő azonban számomra máig érthetetlenül mindig távol tartott magától.

Negyedéves koromban Herrmann Antal (1851-1926) magántanári előadásait is hallgattam. Külső megjelenésével, társadalmi konvenciókkal nem törődött. Valamiképpen Tolsztoj, Gorkij, Mednyánszky László szellemi rokona volt. Élete végén Szegeden telepedett le. Már alig látott. Néprajzi előadásai voltaképpen már csak okos, szellemes rögtönzések voltak. Ha megmosolyogtuk is, tisztelettel néztünk föl rá, mert cinikus igénytelensége mögött értékes, bár kissé elherdált tudósélet rejtőzött.

Még harmadéves egyetemi hallgató koromban kerültem személyes kapcsolatba Solymossy Sándorral.

Diákéletemnek egyik sorsdöntő élménye volt Bartók Béla szegedi hangversenye, ha jól emlékszem, 1925-ben. Alig csellengtünk a teremben. Megéreztem, egy egésze életre meg is értettem valamit a magyarparasztdalok előadása közben a parasztlét nagy, sokszor megcsúfolt, félreértett emberi értékeiből. A mester gyermekkoromat igazolta.

1926-ban, illetőleg '27-ben fejeztem be egyetemi tanulmányaimat, illetőleg tanári gyakorlóéveimet. Utána évekig lézengtem, helyettesítettem, imitt-amott jutottam átmeneti munkához. Nem hagytam magamat - igaz, édesanyám dolgos két kezére föltétlen számíthattam - elkallódni. Kenyerem ugyan nem volt, mégis kaláccsal táplálkoztam. Sokat olvastam: néprajzot, világirodalmat, filozófiát. Gyűjtögettem.

1928-ban az egyetem kezdeményezésére az alföldi táj szellemi, társadalmi. Gazdasági, néprajzi vizsgálatára megalakult a „Szegedi Alföldkutató Bizottság”, majd folyóirata, a Népünk és Nyelvünk (1929-1939) is megindult. Az első évfolyamok értékesek voltak, később azonban személyi vetélkedések miatt hivatását nem tudta teljesíteni.

A néprajz hazai tudománytörténetének korszakos jelentőségű állomása az első magyar néprajzi tanszék felállítása Szegeden. A tanszékre Solymossy Sándor (1864-1945), folklórkutatásunk egyik klasszikus mestere került. Az új intézetet a kormányzat nagyon mostohán, szégyenletesen látta el. Én voltam az egyetlen gyakornoka, majd tanársegéde, öt éven át díjtalanul.

1928 telén fölkeresett a szegedi piarista gimnázium egy diákja, aki Ortutay Gyula néven mutatkozott be. Tanárai küldték hozzám eligazításért: Assisi Szent Ferenc szociális eszmevilágáról készült önképzőköri dolgozatot írni. Utána többször is meglátogatott. Sokat sétáltunk a Tisza-parton és a körtöltésen. Kezdett a néprajz iránt is érdeklődni, könyveket kért

tőlem. Első tanulmányait később részben ezek a beszélgetések ihlették. Ősszel beriatkozott a bölcsészeti karra.

Solymossyval egyidejűleg Sík Sándor is prorektor lett. Ortutay mindkettőjüknek állandó, lelkes, fogékony hallgatója volt. Öreg professzorunk készítette elő szabolcsi tanulmányútját.

Solymossy 1934-ben elérvén a törvényes korhatárt, nyugalomba vonult. Tanszékét a Szeged iránt barátságtalanná vált kormányzat a budapesti egyetemre helyezte át. Pedig a szegedi mellett inkább más vidéki egyetemen is gondoskodnia kellett volna a néprajz ügyéről. Szomorúan látván át a helyzetet, a néprajzi oktatás szegedi válságát, Solymossy elhatározta, hogy Cs. Sebestyén Károly tanár szegedi muzológust a tárgyi, engemet pedig a szellemi néprajzból magántanárrá habilitál (1934).

Bálint Sándor